

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ І ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ОРГАНІЧНОГО СЕКТОРУ В УКРАЇНІ

В.О. Волков

MODERN TENDENCIES AND PROBLEMS OF DEVELOPMENT ORGANIC SECTOR IN UKRAINE

Volkov Vladislav

National University of Food Technologies, Kyiv, Ukraine

Modern progress of agriculture trends are examined in the article, existent problems and grounded suggestions are analysed in relation to the improvement of government control of organic economy.

Key words: organic agriculture, organic sector, export organic products, state stimulation.

Вступ. З посиленням побоювання споживачів щодо якості і безпечності харчових продуктів, вироблених за сучасних технологій з використанням агрохімікатів, генетичних модифікацій тощо, актуалізується розвиток ринку органічної продукції. Становлячи донедавна лише певну нішу ринку, сьогодні органічна продукція стала одним з провідних секторів, який реалізує вагомі суспільні функції – виробництво якісних і безпечних продуктів харчування поряд з охороною довкілля.

В Україні за наявності великого потенціалу для органічного виробництва поки що не налагоджена система розвитку відповідного ринку, насамперед державного його регулювання. Формування державної політики і законодавчо-нормативної бази щодо розвитку органічного сільського господарства затримується: Президентом України відхилено прийнятий Верховною Радою у 2011 р. Закон "Про органічне виробництво". Не передбачена ніяка підтримка з боку держави щодо розвитку органічного господарювання.

Разом з тим, практично розвиток цього сегменту поступово просувається з орієнтацією на експорт. До числа переважно великих сільськогосподарських підприємств з виробництва органічної продукції останнім часом долучаються малі і середні господарства. Однак сировинне спрямування експорту не сприяє створенню нових робочих місць у сфері переробки органічної продукції.

Методи досліджень. Застосовано аналітичні, статистичні методи.

Аспекти і проблеми розвитку органічного сектору в Україні досліджували ряд вчених, зокрема, А.С. Антонєць, Г.Я. Антонюк, В.І. Артиш, Р.М. Безус, В.В. Вовк, Н.М. Головченко, Є.В. Милованов, Т.Л. Мостенська, Н.М. Сіренко. Зважаючи на динамічність процесів у цьому секторі, важливими є подальші дослідження у цьому секторі.

Метою статті є виявлення сучасних тенденцій розвитку органічного сільського господарства, аналіз існуючих при цьому проблем та обґрунтування пропозицій щодо поліпшення державного стимулювання цього важливого сегменту продовольчого ринку з урахування світового досвіду. В Україні є можливість довести частку органічного господарства до 19% сільськогосподарських угідь, завдяки наявності, за оцінками експертів, 8 млн га відносно екологічно чистих земельних ділянок. Нині частка сільськогосподарських угідь під органічним сільським господарством, сертифікованим Міжнародною федерацією органічного сільськогосподарського руху (IFOAM),

становить до 1%, що охоплює 270 тис. га сільгоспугідь (табл. 1). Тоді як в окремих країнах Європи цей показник на рівні від 3% до 13%.

Таблиця 1

Кількість сертифікованих органічних господарств і площа сільськогосподарських угідь в Україні, 2002-2010 рр.

Показник	2002	2004	2006	2008	2010	2010 до 2002, %
Господарств, од.	31	70	80	118	142	458,1
Площа сільгоспугідь, тис. га	164,4	240,0	242,0	270,0	270,2	164,3
Площа у середньому на господарство, га	5304,8	3428,6	3025,4	2288,0	1903,0	35,9
Частка, у загальній площі сільгоспугідь, %	0,3	0,4	0,4	0,5	0,6	x

Джерело: розраховано за даними [1]

Вітчизняні органічні господарства відрізняються великим розміром – у 2010 р. у середньому майже 2 тис. га, натомість як площа європейської ферми значно менша – 30–50 га. В останні роки саме малі і середні господарства поповнюють сегмент органічного виробництва. Якщо у 2002 р. середнє органічне господарство було розміром понад 5 тис. га, то у 2004-2008 рр. до цього господарювання долучалися сільськогосподарські підприємства з середнім розміром 625 га, а у 2008-2010 рр. – всього 10 га. Це виправдано з економіко-екологічних позицій, оскільки органічне сільське господарство є раціональним саме за «мозаїчного» підходу, тобто коли невеликі земельні ділянки оточені зеленими смугами трав і кущів, а не за масштабних індустріальних полів.

Порівняння розвитку органічного сектору в Україні і Нідерландах показало, що в Нідерландах за останні 10 років швидшими темпами збільшувалась площа сільськогосподарських угідь, укрупнювалися органічні ферми, але площа середньої органічної ферми становить 35 га. Значно вищою ніж в Україні є частка органічного сільського господарства в загальній площі сільськогосподарських угідь – 2,9% проти 0,6% (табл. 2). Експорт органічної продукції Нідерландів становить 70%, тоді як в Україні він є домінуючим.

Таблиця 2

Кількість органічних ферм і площа сільськогосподарських угідь в Нідерландах, 1996-2010 рр.

Показник	1996	1999	2010	2010 до 1999, %
Ферм, од.	н. д.	1216	1553	127,7
Площа сільгоспугідь, тис. га	12,5	23,0	53,9	234,6
Площа у середньому на ферму, га	н. д.	18,9	34,7	183,6
Частка, у загальній площі сільгоспугідь, %	0,7	1,2	2,9	x

Джерело: розраховано за даними [2]

В Україні вирощена органічна продукція майже повністю є сировинною – переважно зернові, а також олійні та бобові культури, тоді як попитом користується екологічно чиста плодово-овочева, м'ясна та молочна продукція для масового споживача. Окреме важливе питання – доведення до споживача певним чином підготовленої, переробленої, напівготової органічної продукції, що є сферою діяльності для вітчизняної харчової промисловості. Аналіз вартісної структури доставлених органічних продуктів в магазини Франції показав, що лише третина цієї продукції надходить у свіжому вигляді. До того ж така діяльність забезпечує додаткову зайнятість. Так, у Франції із 35,5 тис. операторів у органічному секторі 66% є виробниками а решта переробниками і продавцями. За 2008-2010 рр. чисельність виробників зросла на 55%, а працівників у сфері переробки і реалізації на – 38% [3].

Однією з вітчизняних компаній із замкнутим циклом виробництва органічної продукції, від вирощування кормів до постачання споживачу готових продуктів харчування тваринного походження, є АО «Етнопродукт», виробничі потужності якого розміщені в с. Ясенівка Чернігівської області. Вертикально інтегрована сільськогосподарська компанія виробляє широкий спектр органічних продуктів, причому не тільки рослинницьких, а що особливо важливо – й тваринницьких: молоко та молочні продукти, м'ясо і мед. Цим виробником вперше на вітчизняний ринок в кінці 2010 р. поставлено органічне коров'яче молоко і молокопродукти. Виробничі процеси сертифіковані згідно з вимогами Європейського Союзу і постійно контролюються.

У набутті знань і навичок з переробки органічної продукції вітчизняним виробникам надають допомогу фахівці європейських інституцій. Так вперше в Україні Швейцарським дослідним інститутом органічного сільського господарства було проведено навчальний курс по переробці органічної продукції. Захід дуже зацікавив наших підприємців, що дає підстави очікувати активізації діяльності по переробці вітчизняної органічної продукції.

За різними оцінками, від 5% [4] до 45% [5] населення, насамперед у великих містах, мають мотивацію до споживання органічних продуктів і готові платити за них преміальну ціну (вищу на 30–50% і більше за традиційні аналоги). Споживання органічних продуктів стримується невисокою платоспроможністю населення. За досвідом розвинених країн активне споживання органічної продукції спостерігається за середньодушового доходу 16 тис. дол. США на рік. Нішу органічної продукції в Україні заповнює продукція особистих селянських господарств, яку зазвичай вважають екологічно чистою.

Експортні можливості щодо реалізації вітчизняної органічної продукції поки що обмежені, при цьому не з боку виробництва, а через проблеми сертифікації продукції. Необхідно провести відповідну роботу з адаптації норм і процедур сертифікації органічної сільгосппродукції для їх акредитації торговими партнерами країн-імпортерів. Україна має намір прийняти Codex Alimentarius FAO/WHO, що означатиме міжнародну гармонізацію і полегшить експорт на екологічні ринки ЄС і США. Вагому роль відіграватиме також зміцнення загального агроекологічного іміджу України.

Зважаючи на наявні можливості та сформовані позитивні тенденції завдання довести частку органічної продукції в обсязі валової продукції сільського господарства до 10% вже до 2015 р., як передбачено Державною цільовою програмою розвитку українського села на період до 2015 р., виглядає надто оптимістично. Закон України «Про органічне виробництво», прийнятий Верховною Радою у квітні 2011 р., відхилений Президентом України як такий, що не забезпечує системного вирішення комплексу питань у сфері органічного виробництва. У ньому також не прописано механізм державної підтримки цього сектору. При цьому Кабінет Міністрів України затвердив технічний регламент з екологічного маркування, який спрямований на те, щоб шляхом надання підтвердженої інформації про екологічні аспекти товарів та послуг сприяти підвищенню попиту на екологічно чисту продукцію, згідно з цим регламентом забороняється використовувати неперевірені написи на продукції, такі як «екологічно чистий», «екологічно безпечний», «екологічно сприятливий», «зелений» тощо [6]. Товаровиробники мають право використовувати лише знаки екологічного маркування, які належать певним сертифікаційним системам на підставі отриманих екологічних сертифікатів.

Для використання наявного потенціалу розвитку органічного сектору в Україні необхідно:

- законодавчо урегулювати функціонування цього сектору, зокрема через набрання чинності закону України «Про органічне виробництво» та розроблення необхідних технічних регламентів та необхідних підзаконних актів в яких буде вписано питання виробництва і переробки органічної продукції, проведення сертифікації, консультування, державного контролю;
- державі доцільно зайняти активну позицію щодо підтримки розвитку органічного руху, у тому числі сформувавши відповідну державну цільову програму. Нині за рахунок державних коштів підтримується лише малобюджетна програма виробництва екологічно чистої молочної продукції для дитячого харчування. Тоді як в Нідерландах бюджет стимулювання розвитку органічного сільського господарства у 2008-2011 рр. склав 49,2 млн. євро, а на дослідження у цій сфері витрачається 10% бюджету на державні дослідження. Вітчизняним органічним господарствам доцільно було б за рахунок державних коштів компенсувати вартість сертифікації, сприяти у просуванні екологічної сільськогосподарської продукції на ринок тощо.
- стимулювати попит і зв'язки у виробничому ланцюзі, тобто зв'язки виробництва, переробки і торгівлі.

Висновок. При формуванні механізму сприяння розвитку органічного сектора важливо зробити ставку на малі і середні господарства, на їх переважне розміщення у віддалених, маргінальних аграрних районах з мозаїчними і вразливими ландшафтами, сприяти кооперуванню органічних господарств та впровадженню кластерної моделі їх розвитку.

ЛІТЕРАТУРА.

1. Органік в Україні. Федерація органічного руху в Україні. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://organic.com.ua/uk/homepage/2010-01-26-13-42-29>
2. Секкел В. Стимульовані попитом дослідження у органічній харчовій сфері [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.biolan.org.ua/uk/news/?newsid=121>
3. Ріффіод А. Огляд органічного ринку Франції [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.biolan.org.ua/uk/news/?newsid=121>
4. Розвиток аграрного виробництва та аграрного бізнесу в Україні. Аналітичний звіт дослідження проекту розвитку агробізнесу в Україні – К., МФК, 2003. – С. 19.
5. Сіренко Н.М., Чайка Т.О. Органічні продукти харчування у забезпеченні продовольчої безпеки України. // Економіка АПК. – 2012. – №1. – с.49.
6. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Технічного регламенту з екологічного маркування» №529, від 18 травня 2011 р.

Авторська довідка.

Волков Владислав Олексійович, студент, Національний університет харчових технологій, e-mail: vladvolkov@mail.ru

Надійшла до редакції 15.05.2012

Надійшла після рецензування 25.05.2012